

جریدہ عالمیہ

مشیخت جلیلہ اسلامیکہ جریدہ رسمیہ سیدر

رجب سنہ ۱۳۴۰

عدد ۷۳

شمذیلک آیدہ بر نشر اولتور

برنجی سنہ

(نُسخات مخصوصه)

دین اسلام

۱۱

اسباب اختلاف فقها

۲

سبب ثانی — سبب ثانی احادیث شریفه نك طریق ضبط و ثبتی در .
 ضبط سوزی حقیقه ایشیتك ، صوكره معناسنی لایقیه اكلامق ، صوكره اولفظی
 حفظ ایتك ، صوكره ادا زمانه قدر حفظنده طوتمق دیمك اولوب شرائط رواتدن
 بری در. ضبط كامل بوخصوصات ایله برابر اولفظك معانی شرعیه سنه ده واقف اولمقدرد
 ضبط ، دین وسیرتده استقامت دیمك اولان عدل صفات قبولك اعلاى مراتبی در .
 ثبوت احادیث شریفه نك ثابت اولمسی در؛ اسنادده حدیثی قائله رفع ایتكدرد. احكام
 شرعیه نك کتابدن صوكره اصلی اولان احادیث نبی، آیات جلیله ایله التباس واقع اولماق .
 ایچون ، خیلی مدت جمع اولونماش ایدی .
 کتاب مبین محفوظ و مکتوب و مجموع اولدینی حالده احادیث شریفه بویله دكل ایدی؛
 عصر اول هجرینك نهایتلرینه قدر جمع اولنه ماش ایدی . شو قدركه اصحاب کزین و اخیار
 تابعینك محفوظی ایدی . خلفاء امویه دن مشهور عمر بن عبدالعزیز (۱۰۱) احادیث
 شریفه نك ضیاعندن قورقه رق مدینه امیری وقاضیسی ابوبکر بن محمد بن عمرو بن حازمه
 (۱۲۰) جمع اولونمسی امر ایتش ایدی . مشارالیه امر خلیفه یی تبلیغ ایتكله ، تابعیندن
 ابن شهاب الزهری (۱۲۲) امر خلیفه یه اتباعاً ، احادیث شریفه یی جمع ایتش ایدی .
 زهری احادیث شریفه یی، ابواب اوزرینه ترتیب ایتمکسزین، علی الاطلاق جمع ایتش
 ایدی . آندن صوكره! برطاقم ذوات بابلره آیرمق صورتیله جمع ایتشلر ایدی . علی الاطلاق
 اك اول جمع ایدن زهری ، مبوب یعنی بابلر اوزره مرتب اوله رق جمع ایدن شو ذوات
 ایدی: مکده اول جمع ایدن ابن جریر (۱۵۰)، مدینه ده اول جمع ایدن ابن اسحق (۱۵۱)
 ویا مالک (۱۷۹) ، بصره ده اول جمع ایدن ربیع بن صبیح (۱۶۰) ویا حماد بن سلمه

(۱۶۷) ویا سعید بن ابی عروبہ (۱۵۶)، کوفہ‌ده اول جمع ایدن سفیان ثوری (۱۶۱)، شامده اول جمع ایدن اوزاعی (۱۵۱)، واسطده اول جمع ایدن هشیم (۱۸۳)، یمنده اول جمع ایدن معمر (۱۵۳)، ری‌ده اول جمع ایدن جریر بن عبدالحمید (۱۸۸)، خراسانده اول جمع ایدن ابن‌المبارک (۱۸۱) ایدی . بناءً علیه علم حدیث بالروایه نك [۱] واضعی زهری‌در . احادیث شریفه نك بویله‌جه کیچ جمع اولونمشی سببی ایله ضعیف و موضوع کبی شایان احتجاج اولمیان برطاقم احادیث میدان بولدی . مبتدعه ، زنادقه ، زهاد بارده ، متعصین جامده طرفلرندن وضع اولنان احادیث موضوعه‌ایله ، رجال اسنادده طعنندن [۲] ناشی ضعیف اولوب طرق سائر ایله احادیث حسنه الحاق اولونمیان احادیث ضعیفه ایله هیچ برجهتد عمل ایلز ایدی .

مجهتدك عمل ایده‌چکی احادیث شریفه احادیث صحیحه وحسنه ، غیر متروک اولان احادیث ضعیفه ایدی . احادیث ضعیفه رأساً معمول به دکلدر . آنجق امت آرهنده عمل اولنه ککش ایسه بوکبی احادیث طرق سائر ایله احادیث حسنه الحاق اولونمش اولنله بین‌الامة ترك اولونماشدر ؛ باطل دکلدر ، منکر دکلدر ، مهم‌الرواة دکلدر . ائمه دین بومثللو احادیث ایله عمل ایتشلر ، حق بویله احادیث قیاسه بيله ترجیح ایتشلر ایدی .

مجهتده بعضاً حدیث شریف بالغ اولمز ایدی . ویا بالغ اولور ، فقط عندنده ثابت اولمز ایدی . بالعکس دیگر مجهتده حدیث شریف بالغ اولور ویا طرق صحیحه ایله واصل اولور ایدی . ویا حسب‌الاجتهاد اوحدیثی ضعیف بولمه‌دیغندن اوحدیث مجهتد عندنده ثابت اولور ایدی .

بعض مجهتدین خبر واحد ایله ، روایتك [۳] عددی قرون‌ثانده حدتواتره بالغ اولمیان

[۱] قول وفعل وتقریر نك نقانی ، ضبطی ، تحریر الفاظی مشتمل اولان برعلم جلیلدر .

[۲] راوی‌ی طعن اون‌شیتك بری ایله اولور ، بشی عدله ، بشی‌ده ضبطه تعلق ایدر . کذب ، کذب‌ایله اتهام ، فسق ، جهالت ، بدعت عدله ؛ غلط فاحش ، کثرت غلط ، وهم ، ثقه‌یه مخالفت ، سوء حفظ ضبطه تعلق ایدق اسباب طعن‌در .

[۳] صدق وعدلك غالب اولدینی اوچ زماندن ؛ قرن اصحاب ، قرن تابعین ، قرن تبع تابعیندن عبارتدر . قرن اول بعثت‌سنه‌دن اعتباراً تقریباً هجرتك یوزنجی سنه‌سنه قدر امتداد ایدرکه بوتاریخه قدر یر یوزنده علی‌الاکل برجهابی بولونمش ایدی . قرن ثانی تقریباً ۱۸۰ سنه هجریه‌سنه قدر امتداد ایدرکه بوتاریخه قدر یر یوزنده علی‌الاکل برتابی بولونمش ایدی . قرن ثالث ۲۳۰ حدودینه قدر امتداد ایدر . بوندن صوکره قرن رابع کلیر .

حدیث ایله عمل ایتک ایچون بعض شرائط درمیان ایدر ایدی : دیگر مجتهد اوکی شرائطه لزوم کورمز ایدی .

بعض کره حدیث نبی مجتهده بالغ اولور ، عندنده ثابت اولور ایدی ؛ فقط بالاخره مجتهد اوحدیثده سهو ونسیان ایدر ایدی ، بو حال کتابده بیله واقع اولور ایدی .

مجتهد حدیث نبی بالغ اولمزسه ویا بالغ اولوب اجتهدای موجبنجه ثابت اولمزسه ویا مجتهد سهو ونسیانده بولنور ایشه اوحدیثک موجبی ایله عامل اولمقله مکلف اولمز ایدی . آرتق بر حادته وقوعنده یا ظاهر ایتک ویا حدیث آخرک ویا قیاسک موجبیله حکم ایدر ایدی . ایشته بعض احادیثه مخالف اولان اقوال سلفک چوغنی بوسبیه مبنی ایدی بوسبب سبب غالبدره احادیث فعلیهده و بعض احادیث قولیهده رکن وادب بیان اولوئمز ایدی . بویه بر حدیثی بعضیلری بحسب الاجتهاد ادبه ، دیگر لری ینه اجتهدای مقتضاسیله رکنه حمل ایدر لر ایدی . شو نظریات خمسہ یی ایضاح ایدلم :

اولا — بعض احادیث شریفه مجتهده بالغ اولما مشدر . چونکه احادیث نبی هر بحانی نك مضبوطی دکل ایدی . اصحاب کزین دأما نزد جلیل رسالته بولنه میوب بعضیسی زراعت و تجارت ایله مشغول ایدی ، بعضیسی ده غزوات جلیلهده ویا قبائلک ورودی حیننده شرف صحبت سنیه ایله مشرف اولمقده ایدی ؛ بر قسمی ده خدمات سائر ایله اطرافه کیدوب کلکده ایدی . حوادث روزمره سببی ایله دأما شرف صادر اولمقده بولنان تبلیغات جدیددن اوصرهده بعض احکامک تبدلندن جمله یی بردن خبردار اوله مازدی . مجلس پر نور رسالته بولنانلر آتی اوکره نیرلر ، بولونمیانلر آندن محروم قالیرلر ایدی ، حاضر بالمجلس اولانلر غائب اولانلره اوکره دیرلر ایدی . حتی حضر وسفرده رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افدمنز حضر تیرندن آیرلیان ، غالب اوقاتده برابر بولنان حضرت صدیق اعظم بیله جدیه سدس ویریه جکنه دائر شرف صادر اولان حدیث شریفی ایشتماش ایدی ، اول امرده بوبابده بر بیان نبی اولوب اولمدیغنی تحقیق ایتدی . تحقیق نتیجه سننده اوحدیث شریفه مغیره بن شعبه ایله محمد بن مسلمه طرفلرندن روایت ایدلدی .

فخر عالم افدمنز حضر تیرنیک « دخلت انا وابو بکر وعمر — خرجت انا وابو بکر وعمر » قول شریفلریله بیان اولندیغی اوزره معیت سنیه رسالت پناهیده بولنان حضرت فاروق اکبر وبا حدیثی ایله جزیه مجوس حدیثی حضرت عبدالرحمن بن عوف واسطه سیله اخذ ایتمش ایدی .

جناب ذی النورین ده زوجی وفات ایدن قادینک بیت موتده یعنی زوجنک موت ویا خبر وفاتنک ورودی زماننده بولدیغی اوده عدت بکله مسنی بیان ایدن حدیث شریفی فریعتہ بت مالکدن اخذ ایتمش ایدی .

اقضی الصحابہ علی المرتضیٰ حضر تلیینہ سبعۃ الاسلامیہ حقنہ کی حدیث شریف بالغ اولماش ایدی .

بونک کبی نبی ذیشان افندمن بر مجلسده بر حادثہ حقنہ کی عمل ویا افتا ویا قضا لرینی یالکیز او مجلسده حاضر اولانلر کورورلر ویا ایشیدیرلر ایدی . برنجی مجلسده حاضر بولوب ایکنجی مجلسده حاضر بولونمیانلر ایکنجی مجلسده کی احکام شرعیہ دن ؛ کذا ایکنجی مجلسده حاضر بولوب برنجی مجلسده حاضر بولونمیانلر برنجی مجلسده کی احکام شرعیہ دن بی خبر قالورلر ایدی . شووقدرکه حاضر بالمجلس اولانلر حاضر بالمجلس اولمیانلره تبلیغ ایدرلر ایدی . بویله جه حکم شرعی نی یا طوغربدن طوغری به ویا بالواسطه مشکاکه نبوتدن ایشیدنلر موجبجه عامل اولورلر ، ایشیده میانلر بالضروره ادله سائرہ به مراجعت ایله ، احکام اصلیه به بنا قیلمق صورتیله حکم ایدرلر ایدی .

ایشته بوکا مبنی صحابه کزینک ، دهاصوکره کلان فقههانک تفاضلی کثرت وجودت علم ایله در ، یوقسه کثرت اخبار ایله دکلدر .

بر مجتهدک جمیع احادیث رسولی احاطه می ممکن دکلدر ، امر رسولده ، سنت رسولده ، احوال رسولده اعلم امت اولان خلفاء راشدین بیلہ کافه احادیثی احاطه ایتما مشر ایدی . اعلم وافقه وافضل واتقای امت اولان صحابه کزینہ بعض اخبار بالغ اولمینه دهاصوکلر کلانلره بعض سنن سنیه نک خفی قاله جنی اولویتله ثابت اولور .

اوت حدیث شریف کندوسنه بالغ اولان مجتهد یا حدیث شریفی اخذ ایده جک ویا جواب ویرده جک ، ویا مذبوخ عدایتدیکنی ویا عندنده آکا معارض دیگر بر خبر ثابت اولدیغنی بیان ایده جک ایدی . بر حدیث شریف حقنہ بونلرک هیسج بری سوبلنمزسه او حدیثک مجتهد بالغ اولمیدیغنی آکلاشیلیر ایدی .

« احادیث صحیحہ نک کافه می ائمه مجتهدیندن هر برینه ویا معین ومعلوم اولان بر مجتهد بالغ اولمشدر » دیان کیمسه خطای فاحش ایله خطا ایتمش ، علم جلیل حدیثدن غافل اولدیغنی خبر ویرمش اولور .

« احادیث شریفه تدوین وجمع اولونقله مجتهد خفی قالمق احتمالی بعیددر » سوزی ده .

وارد دکلدر. چونله دواوین مشهوره سنت مذاهب متبرعه اصحابی اولان مجتهدینک انقراضدن
صوکره طوپلانمشدر. معافیله احادیث شریفه نك دواوین معینهیه انحصاری ادعاسی ده
دوغری دکلدر.

فرض ایدهلم که احادیث بنی دواوین معینهیه منحصردر، کتابلرده محرر اولان شیدک
کافه سنی هانکی عالم بیلیر؟ پرفرد ایچون بواحاظه حاصل اولوق متعسر دکلدر؟ نیجه ذوات
یک چوق دواوینه، امهات کتبه مالک اولدقلری حالده محتویاتی احاطه ایتماشلردر.
شوراسنی اعتراف ایدهلم که دواوینک جمعندن اول کلانلرده صوکره کلانلردن زیاده سنی
بیلیرلر؛ چونکه قدمایه بالغ اولوب عندلرنده صحیح اولان احادیثک برچوغنی بزله دیاسناد
منقطع ویا اسناد مجهول واسطه سیله بالغ اولمشدر ویا اصلاً بالغ اولمامشدر. قدما نك دواوینی
سطورک قات قاتی محتوی اولان صدوری در، بونده شبهه اولونماملیدر.

اعلم مجتهدین اولان اصحاب کرام اطراف واکناه طاعیلمشلر، هربری مقتدای انام
اولمشلر، برچوق وقایع و مسائل قارشوسنده بولونمشلر ایدی. هربری کندی حفظ
واستنباطلری اوزره جواب ویرر ایدی. حفظ واستنباطده جوابه صالح برشی بولنه من
ایسه رایلریله اجتهاد ایدرلر ایدی. اجتهادلری بعضاً حدیث شریفه موافق، بعضاً غیر موافق
اولور ایدی. احادیث شریفه کندولرینه بالغ اولونجه رایلردن رجوع ایدرلر ایدی.
حسابه دن صوکره مقتدای انام اولان تابعینه ده بعض احادیث صحیحه بالغ اولمز ایدی.
آنلرده رایلری ایله اجتهاد ایدرلر ویا عمومات قرآنییه اتباع ایدرلر ویا سلفلری اولان
صحابیه اقتدا ایدرلر ایدی، تابعینه بالغ اولمیان بعض احادیث طبقه ثالته ده ظاهر اولور
ایدی. بویه طبقه ثالته ده ظاهر اولان حدیثی اهل بلده لرینک عمللاری ظن ایدرلر، آنکه
عمل ایتمزلردی. ایشته بو حالده اسباب جرحندن ایدی. بعضاً طبقه ثالته دن صوکره ظاهر
اولان حدیث شریف ایله طبقه ثالته دن صوکره کلان مجتهد عمل ایلمز ایدی.

ثانیاً — بعض احادیث شریفه مجتهد عندنده ثابت دکلدر. چونکه حدیث شریف
کندوسنه یا طرق ضعیفه ایله بالغ اولور ایدی. راوی یا مجهول اولور ویا سنی الحفظ اولور
ویا مبتدع اولور ویا کذب ایله، یا خود قلت ثقه ایله متهم اولور ویا بله وغفلت ایله مشهور
اولور. ویا بعض اصحاب وائمه ایچون متعصب اولور ایدی.

یا خود مجتهد حدیث شریف مسند اوله رق بالغ اولیوب، منقطع اوله رق بالغ اولور
ایدی. احادیث شریفه نك ثبوتی ایچون طرق صحیحه ایلا واصل اولمسی ویا منسوخ اولمامسی
ویا ده قوتلی بر خیره معارض اولمامسی لازم ایدی. بوکا مبنی برچوق ائمه « شو مسئله ده

بم قولم بودر. مع مافیه بومسئله حقنده شویله بر حدیث روایت اولونمشدر. اکر او حدیث صحیح ایسه ایشته او حدیث بم قولمدر « دیرلر ایدی .

بر مجتهد عندنده ثابت اولمیان حدیث دیگر مجتهده ثقات واسطه سیله بالغ اولور، طرق صحیحه ایله واصل اولور ایدی .

بعض کره مجتهد بر حدیثی کندی اجتهدانجه ضعیف بولور، دیگر مجتهد بالعکس بو حدیثی ضعیف بولمز ایدی. چونکه علوم سائرده اولدینی کبی علم احوال رجالدهده اتفاق و اختلاف واردر؛ بعضی لری نک ضعیف عد ایتدیکنی دیگری شه عد ایدمیلیر ایدی. ضعفی ادعا ایدن انک حقنده بر سبب جارحه مطلع اولور ایدی. دیگری ده اوسبی جارح عد ایتمز ایدی ویا اوسبیه واقف اولمز ایدی .

اکثر حجازیون حجازده بر اصل بوله منزلر ایسه عراقیون و شامیونک روایت ایتدکلری حدیث ایله احتجاج ایتمزلر ایدی. اصل حجاز اعتقادنجه سنت سنیه یی اهل حجاز ضبط ایتملر، هیچ بری ترک ایتماشلر ایدی، عراقیونک احادیثده توقفی ایجاب ایدن براضطراب وار ایدی. «حتی احادیث عراق احادیث اهل کتاب کبی تصدیقده اولونماز، تکذیبده اولونماز» دیمکه قدر وارمشلر ایدی .

بعض عراقیونده شامیونک روایت ایتدکلری حدیث ایله احتجاجی ترک ایدرلر ایدی. مع مافیه اکثر علما بو یولده تصنیفی ترک ایدرک «هانکی بلده اهل یسی روایت ایدر ایسه ایتسون هر نه زمان اسناد جید اولور ایسه حدیث حجت اولور» دیمشلردر که طوغریسی ده بودر. ابو داود السجستانی مفارید اهل امصار، هر بلده یه مختص اولان سنن حقنده بر کتاب تألیف ایتمش ایدی .

بعضاً راوی ایچون بر حال استقامت، دیگری حال اضطراب اولمق اوزره ایکی حال بولنور ایدی. حال استقامتمده روایت ایتدیکی حدیث صحیح، حال اضطرابده روایت ایتدیکی حدیث ضعیف ایدی. بعض ائمه بو مثللو راوینک روایت ایتدیکی حدیثی هانکی حالده روایت ایتدیکنی بیلمدیکندن او حدیث ایله عمل ایتمز ایدی. دیگر مجتهد ایسه بو حدیثک حال استقامتمده روایت اولندیغنی بیلدیکندن انکله عامل اولور ایدی .

راوی بعضاً حدیثی اونودیر ایدی، آرتق آتی ذکر ایتمز ایدی. یا خود نسیانی ترک حدیثی موجب بر عات بولمقله حدیث روایت ایتدیکنی انکار ایدر ایدی. دیگری بویه بر حدیث ایله استدلالی صحیح عد ایدر ایدی .

ثالثاً — بعض مجتهدین واحد عدلك خیرنده بر طاقم شرائط درمیان ایدیورلر،
 حالبوکه دیگر مجتهدین بوکی شرائطی قبول ایتیمورلر ایدی؛ بعض مجتهدین ده خبر واحدی
 کتاب وسنته عرض ایتمکی شرط ایدیور ایدی. امام اعظم ابو حنیفه عموماً قرآنیهنک
 ظاهرینه وسنت مشهوریه مخالف اولان خبر واحد ایله عمل ایلرلر ایدی. نته کیم «لا صلوة
 الا بفاتحة الكتاب» حدیث شریفی «فاقرأوا...» نظم جلیلتک عمومونه مخالف اولمسنه؛
 «قضى بشاهد ویمین» حدیث شریفی ده «الینة للمدعی...» حدیث مشهورینک عمومونه
 مخالف بولومسنه مبنی حضرت امام بو ایکی حدیث ایله عمل اولماش ایدی. برده «قضى
 بشاهد ویمین» حدیثی آیت شهادت اوزرینه زائد اولمغله. ینه امام اعظمک اجتهدی اوزره ترك
 اولنور ایدی. خبر واحد ظنی اولمغله عموماً قرآنیهنی تخصیص ویا نسخ ایده مزایدی.
 بعض مجتهدین، خبر اصول قیاسه مخالف اولور ایسه محدث فقیه اولمسی، شرط ایدر ایدی.
 مجتهد اقدم امام اعظم ابو حنیفه اصول جمیع علمایه مخالف اولان خبر واحدی قبول
 ایتزایدی. ائمه حنفیه عندنده راوی فقیه خبری قیاسه مخالف اولسه بیله ینه قبول اولنور
 و قیاسه تقدیم اولنور ایدی. امام مالکدن مروی اولدیفنه کوره راوی فقیه خبری قیاسه
 مخالف اولور ایسه قیاس خبره تقدیم اولنور. فقط القواطع صاحبینک بیاننه نظراً بو حکایت
 وروایت باطلدر.

راوی غیر فقیه خبری اصلاً قیاسه موافق اولمزه ائمه حنفیه عندنده رد اولنور ایدی؛
 ائمه حنفیه دن عیسی بن ابان عندنده راوینک فقیه اولمسی شرط ایدی؛ متأخریندن برچوخی
 عیسی بن ابانه موافقت ایتمشلر ایدی. فقط کرخی عندنده راوینک فقیه اولمسی شرط دکل
 ایدی. فقیه شافعی ابن حجر هیتمی نک بیاننه کوره راوینک فقیه اولمسی شرطی سلفندن
 اصلاً نقل اولونماشدر.

بعض مجتهدین عموم بلویه تعاق ایدن خصوصده حدیثک ظهور وانتشارینی شرط
 ایدیور ایدی. زیرا هر کسک بیلیمسی ضروری ایدی [۸]

شبهه ایله ساقط اولان کفارات وحدی بیان ایدن خبر واحد بعض مجتهدین، از جمله
 امام هام ابو حنیفه طرفندن اخذ اولونمور ایدی. چونکه راوی منفردک خطا ایتمک
 احتمالی واردر. بوده بر شبهه در. شبهه ایله حدود و کفارات ساقط اولور.

[۸] ومن ثم لم يأخذوا بخبر نقض الوضوء بمس الذكر الذي يرويه بسره مع عموم الحاجة الى معرفته

ابن حجر

رابعاً — احادیثه راوی سهو و نسیان ایدر ایدی. بو حال کتابده بیله واقع اولور ایدی نته کیم حضرت عمر الفاروق رضی الله عنه « و ایتیم احداهن قنطارا » نظم جلیلی نسیان ایتیم، بر قادی طرفدن خاطرینه کتیرلش ایدی. حضرت علی کرم الله وجهه ده یوم جمله حضرت زبیره اونوتدینی عهد نبی ذکر ایتیم، حضرت زبیر قتالندن چکیلمش ایدی. بو اونوتیق کیفیت سلفده، خلفه پک چوقدر.

احادیث شریفه هر وقت عینی ایله نقل اولور ایدی، سلفده نقل بالمعنی مشتهر ایدی. بوندن طولانی الفاظ حدیث تبدل ایدور ایدی؛ راوی فقیه اولمزه لفظک تبدلی معنای بیله تبدل ایدر ایدی. بوندن طولانی پک زیاده غلط واقع اولور ایدی. معناده متحد بر حدیث شریف الفاظ متعده ایله وارد اولور ایدی. احادیثک بعضیسنده کورلیان الفاظ دیکرنده زائد اوله رق کورولور ایدی.

راویلر امور و احوالده، صور و الوانده متفاوت در، متفاضلدر. راوی ایشندیکی حدیثده، کندی کندینه، اکا تلقین ایدن ذاتک اراده ایتدیکی معنای تصور ایتیم؛ بلکه انده بشقه بر معنی تصور ایدر ایدی کندی کندینه تصور ایتدیکی معنای دیکر بر لفظ ایله تعین ایدر، ارتق من غیر قصد ایشندیکنک خلافتی تحذیر ایتیم اولور ایدی.

بوندن ماعدا الفاظ مشترکه سببی ایله حدیث شریفدن معنای مرادی اکلامق دیکر بر حدیثه، دیکر بر دلیلله موقوف ایدی. نبی اکرم افندمن حضرتلری بشقه بر معنای قصد ایتدیکی حالده راوی دیکر بر معنی قصد ایدر، حدیث شریفی بعینه لفظی ایله نقل ایتیموب ایشندیکی لفظی معنی ایله ادا ایدنجه راوی نبی افخم افندمن حضرتلرینک قصد ایتدیکی معنایک ضدینی، بغیر عهده، قصد ایتیم اولور ایدی.

بر چوق محدثین حفظلرینه اعتماداً حروفی ضبط ایتیم؛ محدث بعضاً یازدیغندن غفلت ایدر، صوکره یازدیغنی او قومق ایستر ویا دیکر بری او محدثک یازدیغنی او قومغه محتاج اولور. بویله بر حالده مرفوعی منصوب، منصوبی مرفوع؛ اسم فاعلی اسم مفعول، اسم مفعولی اسم فاعل او قور یا خود تصحیف ایدر یعنی بر حرفه بدل دیکر بر حرف کتیر ایدی.

تصحیف مسئله سی او قدر مهمدرکه بوبابده حفاظ سبعه دن دار قطنی «تصحیف الحفظ» نامیه بر کتاب میدان قویمش ایدی. الانصافده بیان اولندیغنه کوره بر حدیث شریفده وارد اولان «جنابذا اللؤلؤ» بعض محدثین طرفندن «جبال اللؤلؤ» صورتیه روایت

اولونمشدر . جنابذ جنبذهك جمعيدر جنبذه كنبذ لفظنك معربى دركه قبه معناسنه در .
حبائل ايسه حبالهك جهى اولوب آغ معناسنه در .

بونك كې «نحن يوم القيمة على كوم» حديث شريفى بعض روات تصحيف ايدرك
«على كذا» صورتنده يازمش ايدى . كوم (اكوم) نك جهى اولوب اكوم مكان مرتفع ،
تپه معناسنه در . كذا ايسه ، بويله ، شويله معناسنه در . حديث شريفى «نحن يوم القيمة
على كذا» صورتنده اوقويانلر نه اولديغى اكلايامدقلىرندن ياتنه قارئه ، كتابه نظر وتنيه
ايله امر ايتك ايمون «انظر» كله سنى علاوه ايتمشلر ايدى . اوجنجه بر ذات «انظر»
كله سنى حديث شريفدن ظن ايدرك متنه الحاق ايتمش ، حديث مذكور صحيح مسيلمده
«نحن يوم القيمة على كذا انظر» شكائده تخرىج اولونمشدر .

بعضاً حديث شريفدن معنائى اخلال ايدهك اولان برشى اسقاط اولنور .

بعضاً ده محدث حديثك بر قسمنى ايشيدوب ديكر بر قسمنى ايشيده مز ايدى . مثلاً ابوهريره
رضى الله عنه «ان يكن الشؤم فى ثلث الدار الحديث» حديثى روات ايتمش ايدى ، بوروايت
افقه النساء حضرت عائشة صديقهرضى الله عنمايه خبر ويريلنجه جاني صيقيله رق «والله رسول
اكرم عليه الصلاة والسلام بويله ديما مشلردر ، انجق [اهل الجاهلية يقولون ان يكن الشؤم
الحديث] ديمشلردر ؛ ابوهريره حديثك اولنى ايشيتما مشدر «ديمش ايدى .

احاديث شريفه بوكې اسبابه معروض اوله رق آردلرنده تعارض حاصل اوليور .
احاديث متعارضه ده اختلاف فقهايه بادي اوليور ايدى .

خامساً — احاديث فعليه وبعض احاديث قوليه ده اكن وادب بيان اولونمز ايدى .
اصحاب كرام عبادات ومعاملات خصوصلرنده خط حركتلىرى افعال سنيه يه مطابق اوله رق
تعيين ايدرلر ، احاديث شريفه ده تفصيل بيورليمان امورى استيضاح واستكناه ايتمزلايدى .
شوقدركه بر فعل طرف اشرف رسالتدن مبدح اولندينى صورتده انك ممدوح ، بالعكس
قدح اولندينى صورتده انك ممدوح اولنديغى اكلازلر ايدى . سنت سنيه ده ركن وادب
بيان اولونمديغندن ، خاطرلرينه ترك كتيرمدكلىرندن اركانك نه دن عبارت اولنديغى صورمغه
لزوم كورمزلا ايدى . اصحاب ذیشانك سؤالارى اشكال مسائله ، تفريع وتوليد مسائله
عائد دكل ايدى ، دردلىرى ، قصدلىرى رسول اكرم واسطه سيلاه تبليغ ايتدكلىرى امر
بارى يى تنفيذ مقصور ايدى ، كندولرينه نافع اولان واقعاتى صوردارلر ايدى .

ذكر اولنان بواسطه بادن ناشى كافى عد ايتدكلىرى امارات وقرائن ايله بعض مجتهدين

افعال سنیہ فی فضل وادبہ ، بالعکس بعضی رکن ووجوبہ حمل ایدرلر ایدی . بو بایده عمدہ ، طرق استدلالہ النفات ایتیمکسزین مجرد اطمئن قلب ، حصولی ایدی . بعض کرہ امر خاصہ بر وقعہ حقندہ اولدینی حالده راوی آنی حکم کلی ظن ایدر ایدی .

بعضاً کلام مؤکد اوله رق ایراد اولمغله راوی آنی وجوبہ ویا حرمتہ حمل ایدرایدی راوی فقیہ اولور ایسه قرآن مبین واسطه سیله حقیقت حالی استنباط ایدر ایدی . بعض کرہ علت حکمده اختلاف ایدرلر ایدی .

محدث حدیثی موجب اولان سببندن غملت ایدرک نقل ایدرایدی . بویله بر حدیثده اشکال حاصل اولور ایدی .

تفصیلات سابقه دن اکلاشیله جنی وجهله اجتہاد جمیع احوالده مصیب اولیور ، چونکہ مجتہدہ یا حدیث شریف بالغ اولیور ویا طرق ضعیفہ ایله بالغ اولیور ویا اجتہاد نجہ حدیث پی ضعیف اولیور ویا سهو ونسیانہ دوچار اولیور ایدی . ایشتہ بوکی احوالده مجتہد رأی مخصوص ایله عمل ایدیور ایدی مجتہدک رأی مخصوصی ایسه هر وقت حدیث عجیبه موافق اولیور ویا اصابتہ مقرون بولیور ایدی ؛ فقط مجتہد هر حالده اجرہ نائل اولیور ایدی — اذا اجتهد الحاكم فاصاب فله اجران واذا اجتهد فاختأ فله اجر رواه الشيخان — [۱]

تذیبه — جریده علمیه نک ۷۱ نجی نسخه سندہ ۲۲۹ نجی عجیفه سندہ ، ۱۱ نجی سطرندہ کی نصوص کله سنددن صوگره « حقندہ وارد اولان دیگر نصوص » عبارہ سی دوشمش در . بو عبارہ نک علاوه اولنسی اقتضا ایدر .

ازہیری

اسماعیل حق

[۱] حاکم اجتہاد ایدرده اصابت ایدرہ ایکی اجرہ ، خطا ایدرہ بر اجرہ نائل اولور .